

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 324

İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri

Kutlu Doğum Sempozyumu - 2001

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	97581
Tas. No:	297-92 KUT.D

ANKARA
2003

SÜNNET'İN EVRENSEL VE TARİHSEL BOYUTU

Doç.Dr. Ali ÇELİK

Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş:

İslâm kültür ve medeniyetinin önemli iki temel kaynağını oluşturan Kur'an ve Sünnet, tarih boyunca tekrar tekrar yorumlanarak, bir taraftan bu iki kaynağın getirilmiş olduğu evrensel mesajlar tespit edilmeye; diğer taraftan da, tespit edilen bu mesajlar istikametinde İslâm medeniyetine has müesseseler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun içindir ki, İslâm medeniyeti tarihî misyonunu tamamlamış, bitmiş bir medeniyet değil; yeryüzünde müslümanlar bulunduğu müddetçe varlığını devam ettiren, yaşayan bir medeniyettir. Müslümanın bulunduğu her yerde, onun temsil ettiği dünya görüşüne ait bir renk, bir esinti, şu veya bu şekilde mutlaka görülecektir. Görülen bu nitelikler, onun referans aldığı iki temel kaynağın anlaşılış biçimiyle doğru orantılıdır. Onun içindir ki, "Kur'an ve Sünnet'in anlaşılış biçimi, her zaman olduğu gibi, günümüzde de, toplum yapısı, din pratiği ve kimlik orjinalitesi açısından" müslümanlar için ayrı bir önem arz etmektedir. Biz bu tebliğimizde Sünnet'in anlaşılmasında önemli bir yeri olduğuna inandığımız, *Sünnet'in evrensel ve tarihsel boyutu* hakkındaki görüşlerimizi sunmaya çalışacağız.

Konuya girerken, ele alınan "*Sünnet'in Evrensel ve Tarihsel Boyutu*" başlığı altında ifâde edilmesi gereken hususların, çok yönlü ve bir o kadar da girift olduğunu, özellikle belirtmek isterim. Sünnet'i anlama faaliyetini bir bütün olarak düşünecek olursak, Sünnet'in evrensel ve tarihsel boyutu, tamamen *anlama problemiyle* ilgili bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten anlama faaliyetinde bulunurken, bir metni doğru anlayabilmek için "kim, ne sıfatla, kime, niçin, neyi, nasıl, nerede, ne zaman" söyledi ve yaptı? şeklindeki sorulara cevap ararız. Aynı bakış açısıyla, Sünnet'i anlamaya çalıştığımızda, "nerede ve ne zaman" sorularının cevabı bize, o Sünnet'in tarihsel yahut evrensel mesajlar içerip içermediğini belirleyecek ipuçları vermesinin yanında, ele aldığımız Sünnet'in zaman ve mekan boyutu hakkında da bilgi verecektir.

"İnsan, diğer canlılar gibi sadece "an"ı yaşayan bir varlık değil, o, sahip olduğu "zaman bilinci" sayesinde, *geçmiş, şimdi ve gelecek* olmak üzere, olayları üç boyutlu bir zaman içinde algılayan ve değerlendiren bir varlıktır. Bu özelliğinden ötürü o, kendisine gâye ve hedef tayin eden, bunları gerçekleştirmek için planlar yapan ve

böylece geçmiş ve geleceği kuşatarak egemen olma güç ve yeteneğine sahip olan tek varlıktır. İşte insanın kendisine gâye ve hedef seçmesinde, bunları gerçekleştirecek planlar yapmasında rol oynayan en önemli faktör, *değer* duygusudur. İnsanın irâdesini etkileyerek, davranış ve eylemlerini yönlendiren, inandığı ve benimsediği değerlerdir.”¹ *Değer*, sözlükte, “bir şeyin sahip olduğu en yüksek vasıf”² olarak tanımlanmaktadır. Birbiriyle karşıt anlamlar içeren *Evrensel* ve *tarihsel* tabirleri de, birer değer ölçüsüdür. Müslümanın hayatında belirleyici bir rol oynayan Sünnet, birer değer ölçüsü olan evrensel ve tarihsel olup olmama özelliğiyle, nasıl bir anlam kazanmakta ve bize neyi anlatmaktadır? Bunun cevabına geçmeden önce, tebliğimizin anahtar terimlerini teşkil eden *Sünnet*, *evrensel* ve *tarihsel* kavramları üzerinde kısaca duralım.

A-Tanımlar

1.Sünnet:

Teknik ayrıntılara girmeden kısaca ifâde edecek olursak, en yalın haliyle, *Sünnet*; Hz. *Peygamber’in yaşama biçimidir*. “Kur’an’ın yaşanmış bir tefsiri, İslâm’ın ise pratik ve -de örnek- bir tatbikidir.”³ Bu yaşam biçiminin müminler için en belirgin özelliği ise, Allah tarafından, müminlere *örnek alınması* gerektiği bildirilen⁴ bir hayat anlayışını aksettirmiş olmasıdır. Bunun için Hz.Peygamber’in hayatı, bir taraftan, genel ilkeleri itibâriyle Allah’ın buyrukları istikâmetinde şekillenirken, diğer taraftan, özelde içinde yaşadığı topluma, genelde de tüm insanlığa, mutlu bir hayat sürmek için mesajlar sunmaktadır. İşte İslâm ümmetinin saâdet asrından itibâren, Sünnet’i doğru anlama ve ona ittibâ etme konusundaki gayretlerinin, ilmî mesâîlerinin temelinde, Hz.peygamber’in hayatındaki mesajların doğru anlaşılıp, gelişen ve değişen şartlara paralel olarak yorumlanması, Sünnet’in hayata taşınması, onun aktualitesinin sağlanması düşüncesi yatmaktadır. Bu düşünceden hareketle, farklı ilmî disiplinlerin bakış açılarına göre, farklı sünnet tarifleri yapılmış ise de, bunlar daha çok, dar anlamda yapılmış, ilgili disiplinin bakış açısını yansıtan tariflerdir. Hz. *Peygamber’in Sünneti*” terimini, *insan hayatını çepeçevre kuşatmış olan bir dünya görüşü, Allah merkezli bir yaşama biçimi* şeklinde kabul edersek, Sünnet’in, aslında Hz. Peygamber’in hayata bakış tarzının bir ifâdesi olduğunu anlarız. **Kardâvî**, Sünnet’in bu özelliğini şu satırlarla özetler :

“(Sünnet), uzunluk, genişlik ve derinlik olarak insan hayatının hepsini kaplaması ile temeyyüz eden bir methodur. **Uzunlukla**; insanın doğumundan ölümüne dek, hatta ceninlik döneminden, ölümden sonrasına kadar bütün hayatını kapsayan, zaman dilimini kastediyoruz. **Genişlik** ile de; evde, çarşıda, mescitte, yolda, işte, Allah ile olan ilişkide, kişi, aile, müslüman veya gayri müslimler, hatta insan, hayvan

¹ Kaya, Mahmut, “Değişen Toplum ve Değişmeyen Değerler” isimli tebliğ, “*Sosyal Değişme ve Dini Hayat*” içinde, İstanbul,1995, s.2

² *Türkçe Sözlük*, T.D.K, Ankara, 1988, I, 538

³ Kardavî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, (Çev. Bünyamin Erul), Kayseri,1998, s.95

⁴ *Ahzab* 33/21

ve bitkiler ile olan ilişkilerde dahi, kişinin daima Sünnet'in rehberliğinde yürümesiyle hayatın her sahasını kuşatan genişliği kastediyoruz. **Derinlikten** kastımız ise; insan hayatının iç yapısındaki derinliktir ki, bu da; vücud, akıl ve ruhu kapsar, zahir ve batını içine alır; söz, amel ve niyeti de kuşatır.”⁵

Bu ifâdeleriyle Kardavî, Sünnet'in bir dünya görüşü olarak anlaşılmasının, sünnetin temelde, gerek ferdî, gerekse toplumsal hayatı kuşatan tüm boyutlarının açılımını vermektedir. Bu açılım bize, kaynaklarda itikad, ibâdet ve muâmelât (ahlâk) şeklinde özetlenen dini hayatın üç boyutunun, Hz.Peygamber'in Sünneti'nde nasıl müşahhas hale geldiğini dile getirmektedir.

2.Evrensel:

Evrensel kelimesi, sözlükte, “varlıkların, nesnelerin tümünü kapsayan şey”⁶ demektir. Bir başka ifâde ile, “Evrenin bütününe yayılan ve evrendeki her şey için geçerli olan, hiçbir istisna kabul etmeyen” anlamındadır. Buna göre bir düşünce, ilgili tüm insanların, onun doğruluğunu teslim etmesi anlamında evrenseldir.”⁷

Evrenselcilik ise, genel anlamda, geçerliliğin ve doğruluğun ölçütü olarak tüm insanların onayını temel alan, tüm insanların onayı dışında hiç bir otorite kabul etmeyen görüştür. ⁸

Felsefî bir terim olarak bireyciliğe karşı genelciliği savunan öğretilerin adıdır.⁹

“Teolojide, hiçbir ulus, halk ya da ırkın, Tanrı'nın koruma ve kayırısına mazhar olmak bakımından ayrıcalığı olmadığını, kurtuluşa ermek konusunda tüm insanların aynı ve eşit olduğunu öne süren görüş.”¹⁰ şeklinde tarif edilir.

3.Tarihsel:

“Tarihsel” kavramı, tarih ilmi alanında kullanılan teknik bir terimdir. Bilindiği gibi, tarihsel bağlam, anlama faaliyetinde, kendisine başvurulana temel unsurlardan biri olan “bağlam” çeşitlerinden birini teşkil eder..

Tarihsellik ise, “Nesneleri ve fenomenleri kendi doğuş ve gelişim süreci içinde, onları belirleyen somut tarihsel şartlarla, bağıntıları içinde mütâlaa ilkesi.”¹¹ demek olup, “tarihin önemini vurgulayan, ‘şeylerin’ her zaman tarihsel gelişmenin seyri içinde görülmeleri gerektiğini savunan görüşler için kullanılan ortak ad’dır. Tüm tarihsel fenomenlerin biricikliğini vurgulayan; her çağın, tarihsel dönemin, o döneme damgasını vuran fikirler ve ilkeler aracılığıyla yorumlanması gerektiğini ve dolayısıyla geçmişteki insanların eylemlerinin, tarihçinin kendi çağına ait değer, inanç ve motifler temel alınarak açıklanamayacağını savunan tarihselcilik, insanların, kurumların, toplumların, kısacası her şeyin, tarihsel gelişmesinden, kendi

⁵Kardavî, a.g.e.,s.95-96

⁶ *Türkçe Sözlük*, 1,480; *Meydan Larousse*, İstanbul, 1985, IV,461

⁷ Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, 1999 s. 323

⁸ Cevizci, a.g.e., s. 323-324

⁹ Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, 1975, s. 94

¹⁰ Cevizci, a.g.e., s. 323-324

¹¹ M.Rosenthal; P.Yudin., *Felsefe Sözlüğü*, (çev. Aziz Çalışlar), İstanbul, 1997, s.480

kültürel ve tarihsel bağlamından dolayı, "her ne ise, o " olduğunu, bir şeyin tarihine ilişkin yeterli bir açıklama sağladığını iddia eder. Tarihselcilik bu bağlamda, bir kültürün, dinin vb. gibi, tam olarak, ancak ve ancak kendi tarihsel bağlamı içine otur-
tılmak suretiyle anlaşılabilceğini savunan görüş ya da yaklaşımı ifade eder."¹²

Sünnet, Tarihsel ve Evrensel kavramlarını genel hatlarıyla bu şekilde ortaya koy-
duktan sonra "Sünnet'in Evrensel ve Tarihsel Boyutu" üzerinde duralım.

B-Sünnet'in Evrensel ve Tarihsel Boyutu:

Hz. Peygamber, milâdî VII. yüzyılda Hicaz bölgesinde, kendilerine has kültürü olan bir toplum içinde risâlet görevini ifâ etmiş; onlara önderlik ederek ilâhî buyruklar istikâmetinde toplumu yeniden düzenlemiştir. Rasulullah'ın getirdiği din ve ortaya koyduğu davranış biçiminin, gerek yaşadığı çağ ve gerekse içinde yaşadığı toplumun değer yargıları, âdet ve geleneği ile ilgili motifler taşıdığını, bize intikal eden Hadis/Sünnet rivâyetlerinde görmekteyiz. Bu durum, toplumu Kur'anî bir anlayış ve yaşama biçimine sahip olmaya dönüştüren Hz.Peygamber'in eski kültür karşısındaki tutumunun nasıl olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu ilişkinin tesbiti, bize bir taraftan Hadis/Sünnet'in vürûd şeklinin tarihî arka planını verirken, diğer taraftan o Sünnet verisinin *tarihsel* ve *evrensel* niteliğini bildirmektedir. Kaynaklar incelendiğinde Hz.Peygamber'in eski kültür ile ilişkisinin üç şekilde olduğu görülmektedir. Bu ilişki, *ilgâ etmek, ibkâ etmek ve islah etmek* şeklindedir. Bir başka ifade ile *tebdil, takrîr ve ta'dil*.

Daha çok maddî medeniyet, bilim, teknik, din ve ahlakla doğrudan ilgisi bulunmayan âdet ve davranışlar alanında sünnet, *ibkâ/takrîr fonksiyonunu* icrâ etmiş, olanı olduğu gibi bırakmış, bir değişiklik yapmamıştır. Bunlar dînî hükümler tasnifinde serbest,mubah,helal nesnelere ve davranışlar olduğu için, değişik kültür, medeniyet ve coğrafyalarda değişimleri de tabiidir.

Din ve ahlakla, dinin amaçları ile ilgisi bulunan âdetler, davranışlar, kurumlar ve uygulamalara gelince: Bunlardan bir kısmında *islah/tebdil fonksiyonu* yerine getirilerek kısmî değiştirmeye ve yeniden düzenlemeye gidilmiştir. Selem akdi, nikah akdi, vasiyyet, mirasta yapılan yeni düzenlemeler gibi. Bir kısmında ise, İslâm'ın ahkâm ve gâyeleriyle uzlaştırılması mümkün olmadığından *ilga edilip* yerine ya yeni hüküm ve uygulamalar getirilmiş, yahut da –böyle bir ikâme gerekmiyorsa– İslâm'ın yasakları çerçevesine alınmıştır. Faizcilik, sarhoşluk veren içkiler, bazı zirât ortaklıklar, pazar ve pazarlama düzeni gibi.¹³

Hz. Peygamber'in bu örnek yaşam biçimi, dinin temel kaynaklarından biri olan Sünnet'i meydana getirmiştir. "Hz. Peygamber'in Sünnet'i, Kur'an rehberliğinde teşekkül ettiğine göre, O'nun toplumu dönüştürme faaliyetini Kur'an'dan bağımsız olarak ele almak doğru olmaz. Yine Sünnet'in günümüzde pratiğe aktarılması ile ilgili sorunlar, Kur'an mesajının bugüne taşınmasının sorunlarından ayrı düşünüle-

¹² Cevizci, a.g.e., s. 827

¹³ Karaman, Hayreddin, "Zaman ve Mekan Değişmesi Halinde Sünnetin Geçerliliği", *Sünnetin Dindeki Yeri* içinde, İstanbul, 1997,s.45

mez.”¹⁴ Bunun içindir ki, bu konuda yapılacak değerlendirmelerde Kur’an ve Sünnet beraberce mütâlaa edilmelidir. Konuya bu açıdan baktığımız zaman, gerek Kur’an ayetleri gerekse bizzat Hz.Peygamber (s.a.v) kendileri, ifâ etmiş oldukları risâlet görevinin *evrenselliğini* (=âlemşumûl) açıklamışlardır:

İlgili bazı ayetler şöyledir:

-“*Biz seni **alemlere** ancak rahmet olarak gönderdik.*”(Enbiya 21/107)

-“*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiç birinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Rasûlü ve **peygamberlerin sonuncusudur...***”(Ahzab,33/40)

-“*Ey Muhammed! Doğrusu, **insanlar arasında** Allah’ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitabı sana Hak olarak indirdik; hakkı gözet, hâinlerden taraf olma.* (Nisa,4/105)

-“*Sana da **insanlara gönderileni açıklayasın** diye Kur’an’ı indirdik. Belki düşünürler.*” (Nahl,16/44)

Pek çok ayette (*Yâ eyyüha’n-nâs*)¹⁵, (*Yâ eyyühe’l-insân*)¹⁶ şeklindeki hitap, Hz.Peygamber’in getirdiği mesajın, hiç bir ayırım yapmadan tüm insanlara şâmil olduğunu açık bir şekilde ifâde etmektedir.

Hz. Peygamber, pek çok hadislerinde risâletinin evrenselliğini bizzat şöyle ifâde buyurmuşlardır :

-“*Benden önceki peygamberlerin hiç birine verilmeyen beş şey bana verildi...Onlardan biri de şudur: **diğer peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilmişken, ben bütün insanlara gönderildim.***”¹⁷;

-“*Allah beni **mübelliğ** olarak gönderdi..*”¹⁸

-“*Ben **güzel ahlâkı tamamlamak** için gönderildim:*”¹⁹

-“*Ben **ancak muallim** olarak gönderildim..*”²⁰

—“*Ben **Peygamberlerin sonuncusuyum.***”²¹

-“*Ben **tüm insanlara gönderildim. Ve peygamberlik benimle tamamlanıp sona ermiştir.***”²²

-“*Ben **lânet edici** olarak değil **ancak rahmet** olarak gönderildim..*”²³

¹⁴ Selahattin Polat, “Hz.Pegamber’in Sünneti ve Değişim” *Kutlu Doğum Tebliğleri Değişim Sürecinde İslam*, içinde, Ankara, 1997; s.18,

¹⁵ *Bakara* 2/21,168; *Nisa* 4/1,133,170,174; *Araf* 7/158; *Yunus* 10/23, 57, 104, 108; *Hacc* 22/1, 5, 49, 73; *Neml* 27/16; *Lokman* 31/33; *Hucurat* 49/13

¹⁶ *İnfitar* 82/6; *İnşikak* 84/6

¹⁷ Buhari, *Teyemmüm*,1; *Salat*, 56; Müslim, *Mesâcid*, 3; Nesâî, *Gusûl*, 26 ; Dârimî, *Salat*,111; *Siyer*, 28

¹⁸ Tirmizi, *Tefsir*,sure: 66

¹⁹ Muvatta, *Husnu’l-hulk*, 8

²⁰ İbn Mâce, *Mukaddime*,17

²¹ Müslim, *Fedâil*, 22

²² Müslim, *Fedâil*, 5

²³ Müslim, *Birr*, 87

Kur'an mesajıyla "getirilen hükümlerin *fitrata dayanması*, yani *akilla kavranabilen ve sağduyu ile benimsenebilen* bir özellik arzetmesi; hiçbir etnik ve bölgesel ayırım yapmaksızın *tüm insanlığa yönelik genel hükümler* va'z etmesi, *kolaylık presibini* esas alması, değişen şartlar karşısında geçici olarak kullanılmak üzere *zarûret ve ruhsat presibini* getirmiş olması, *ortama ve şartlara riâyet etme presibi getirmesi*, lafza olduğu kadar *maslahata da îtibar etme presibi* gibi"²⁴ bizim bugün, *tabîf hukuk*²⁵ kavramı içersinde mütâlaa edebileceğimiz *mutlak doğrular* içermesi, onun evrenselliğine işâret eden en açık husiyetlerdir. Kur'an'ın gerek bireysel, gerekse toplumsal olarak tüm insanlığa yaptığı evrensel çağrı ve değerleri, genel olarak şöyle özetlemek mümkündür:

Tevhid inancı, hakk, adâlet, doğruluk, ahde vefâ, emanete riâyet, hürriyet, istişâre, sorumluluk, samimi kulluk, istikâmet üzere olmak, eşitlik ilkesi, iyillî emir kötülükten sakındırma, insanlar arasındaki muamelelerde uyulması istenen güzel ahlak prensipleri gibi hususlar ile kaynaklarda dinin hedefleri olarak zikredilen "***Canı muhafaza, malı muhafaza, akli muhafaza, dini muhafaza, nesli muhafaza***" şeklinde özetlenen tüm insan hakları.

Kısaca temas ettiğimiz Kur'an'ın bu *evrensel çağrısı*, insanlığa Hz.Peygamber'in *tebliği* ve *beyânıyla* ulaşmıştır. Dolayısıyla, bu durumda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: "**Sünnet, evrenselliğini Kur'an'dan almıştır.**" Bu îtibarla Sünnet'in evrenselliği, Kur'an'ın vaz ettiği evrensel ilkelerle paralellik göstermektedir. Ancak bunun, bütün Sünnet verileri için geçerli olup olamayacağı konusu, Hz.Peygamber'in Sünneti'ni yansıtan davranış şeklinin niteliğiyle doğrudan ilgilidir. Yani, Hz.Peygamber'in, o Sünneti, ne sıfatla koyduğu hususu önemlidir. Bu da, söz konusu olan Sünnet verisinin, gerek ortaya konuş biçimi, gerekse niçin, hangi problemi çözmek ya da neye tavsiye etmek için işlenmiş olduğunun, amacının iyi bilinmesini gerekli kılmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaştığımız zaman, Sünnet verilerini, evrensellik ve tarihsellik açısından kesin çizgilerle olmasa bile, öne çıkan nitelikleri îtibâriyle genel olarak üç grupta mütâlaa edebiliriz:

1.Tarihsel nitelikli sünnetler

2.Evrensel nitelikli sünnetler

3.Evrensel ya da tarihsel nitelikleri üzerinde beraber bulunduran sünnetler. Yani bir açıdan bakıldığı zaman tarihsel niteliği, diğer açıdan bakıldığı zaman da evrensel niteliği öne çıkan sünnetler.

1. Tarihsel nitelikli olan sünnetler:

Bu nevi Sünnet'ler, Hz. peygamber'in *imtisal* ve *beyan* niteliğinde olmayan filleri ni ihtiva etmekte olup, ibâdet kasdıyla değil de, âdet kabilinden olması dolayısıyla, bağlayıcılık değeri yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'in bu işi yaparken şer'î bir hükmü

²⁴ Erdoğan, Mehmet., *İslam Hukukunda Ahkâm'ın Değişmesi*, İstanbul, 1994, s. 61-84

²⁵ Bilge, Necip., *Hukukun Başlangıcı*, Ankara, 1975, s. 35-36

hedeflediğine dâir bir delil bulunmadıkça, bu tür sünnetler genelde *ibâhaya* delâlet eder. Bu gruba giren fiilerin bağlayıcılık durumu hakkında, emreden *kavlî* bir emrin bulunması ya da *dinî* olduğunu beyan eden bir *karînenin* bulunması durumunda, hüküm açısından mubahlıktan çıkarak emrin veya karînenin gerektirdiği duruma dahil olur.²⁶ Tarihsel nitelikli olan Sünnet'leri şu ana başlıklar altında özetlemek mümkündür:

a. Hz.Peygamber'in içinde yaşadığı fizikî ve sosyal çevrenin gerektirdiği âdet-gelenek nev'inden olan sünnetler:

Hız.Peygamber'in içinde bulunduğu toplumun âdet ve geleneklerine uyarak yaptığı fiillerdir. Meselâ, süslü ve çizgili elbise²⁷, cübbe²⁸ giymesi, sarık sararak iki omuzu arasına sarkıtması²⁹ gibi sünnetlerdir. Bunlarda herhangi bir bağlayıcılık sözkonusu olmayıp *ibâhe* kabilindedir.

b. Cibillî (tabî) fiilleri:

Bunlar, Hız.Peygamber'in sadece yaratılışının gereği tabî ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı tasarrufları olup, kendisinden bir beşer olarak sâdir olan sevmek, hoşlanmak, kızmak ve nefret etmek gibi beşerin iradesi dışı gerçekleşen davranışlar ile, meselâ soğuk ve tatlı içeceklerden hoşlanması,³⁰ helva ve balı çok sevmesi³¹, kına kokusundan nefret etmesi³², keler etini yemekten hoşlanmaması³³ gibi; yemek, içmek, uyumak, giyinmek, oturmak, kalkmak gibi beşerin irâdesi dahilinde gerçekleşen davranışlardır. Bu sebeple, O'nun yediği muayyen yiyecekleri seçip yemek, O'nun gibi merkebe veya deveye binmek, çamurdan inşa edilen ve hurma dallarıyla örtülü evlerde oturmak, içi lifle doldurulmuş deriden mamul yataklarda yatmak gibi.³⁴

c. Zamanla mukayyed olan fiiller:

Bu gruba giren sünnetlerde görülen en belirgin özellik, sünnetin keyfiyetini belirleyen hususun, içinde yaşanan zamanla doğrudan ilgili olmasıdır. Bunun en güzel misali, savaş için kullanılan silahların özellikleri gibi. Ok³⁵, kılıç³⁶, kalkan³⁷, mızrak³⁸ vb.

²⁶ Sakallı, Talat., " Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", *SDÜ, İlähiyat Fak. Dergisi*, yıl: 1995, sayı, 2, s.69-70

²⁷ Muvatta, *Nida*, 68; *Müsned*, II, 154

²⁸ Tirmizi, *Libas*, 30

²⁹ *Müsned*, VI, 148, 152; İbn Mâce, *Libas*, 15

³⁰ Tirmizi, *Eşribe*, 21; *Müsned*, I, 338

³¹ Buhârî, *Eşribe*, 15

³² İbn Mâce, *Tib*, 29

³³ Müslim, *Sayd*, 39

³⁴ Müslim, *Libas*, 37-38; M.Süleyman Aşkar, *Efâlü'r-Rasûl ve Delâletühâ ale'l-Ahkâm*, Beyrut, 1988, I, 227; krş. Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara, 1995, s.288-289

³⁵ Buhârî, *Cihad*, 78,

³⁶ Buhârî, *Cihad*, 82-83, 84

³⁷ Buhârî, *Cihad*, 80, 81

³⁸ *Müsned*, IV, 270, 271, 287; V, 221

d. Dünyevî işlere yönelik Sünnet'ler:

Her ne kadar, hayatı tüm boyutlarıyla kuşatmış olan Hz.Peygamber'in Sünnet'ini, dînî olan, dînî olmayan şekilde kesin hatlarıyla birbirinden ayırmak mümkün değil ise de, burada kasdettiğimiz, şahsî bilgi, görgü ve tecrübeye dayanarak ortaya koyduğu fiillerdir. Meselâ, Hz.Peygamber'in hacamat olması³⁹, bazı hastalıkların tedâvîsi için dağlama yaptırmayı⁴⁰, çörekotu kullanmayı,⁴¹ Üdu hindî denilen bir çeşit ot kökünün akciğer ve göğüs hastalıklarına(=zâtu'l-cenb) faydası olduğunu beyan etmesi⁴² deve idrarında ve sütünde şifa olduğunu tavsiye etmesi⁴³ gibi tıp ve sağlıkla, koruyucu hekimlikle ilgili sünnetleriyle, meselâ İsmid isimli bir bitki kullanmayı teşvik etmesi gibi⁴⁴; ayrıca ziraatle⁴⁵, sanayile, ticaretle ilgili uygulamaları bu kabildendir.

2. Evrensel nitelikli olan sünnetler:

Yukarıda, Sünnet'in, Kur'an'ın beyanı olması sebebiyle, *evrenselliğini* de Kur'an'dan aldığı ifâde etmiştik. Kur'an'ın evrensel ilkelerini beyan eden, onları gerek kavli gerekse fiilî olarak açıklayan Sünnet'ler, evrensel niteliklidir. Söz konusu bir Sünnet'in, Kur'an'da geçen bir emrin gereği (imtisâlî) veya açıklaması (beyanı) niteliğinde olması durumunda, onun bağlayıcılık durumunu da Kur'an tayin eder. Yani Kur'an'da emredilen husus *vâcip* ise, beyan ve imtisâl mâhiyetindeki fiil (sünnet) de *vâcip*, *mendub* ise, o da *mendub* sayılacaktır.⁴⁶ Bundan başka Hz. Peygamber'in bizzat *vücûb* ifâde eden kavli veya fiilî beyanları, yahut müstakil teşrîfleri, veya sürekli yapmak suretiyle o davranışının dînî oluşunu ihsas ettirmesi ya da bizzat Sünnet'in muhtevâsından anlaşılacak olan evrensel nitelikler, o sünnet'in evrenselliğine işâret etmektedir. Buna, örnek verecek olursak:

Kur'an-ı Kerim'de: "***Kim haksız yere bir cana kıyarsa , bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur...***"⁴⁷ buyurmaktadır. Bu ayet, bir insanın yaşama hakkının kutsiyetini ifâde etmekte, dolayısıyla evrensel bir hüküm içermektedir.

"Can güvenliği müslüman olsun olmasın herkes için geçerlidir. Hz.Peygamber başta kendileri olmak üzere, beraber yaşadıkları gayr-i müslimlere karşı ister Hıristiyan ister Yahudî olsun saygı, eşitlik, adâlet, din ve vicdan hürriyeti prensiplerini, hiçbir zaman gözardı etmemiş ve etrafındaki sahabîlerinden de bunu istemiştir⁴⁸:

³⁹ Buhârî, *Tib*,6; Dârimî,I,132; Tirmizî, *Tib*,12; İbn Mâce, *Tib*,20

⁴⁰ Tirmizî, *Tib*,11; Müslim, *Selam*, 175; İbn Mâce, *Tib*, 24; Ebû Dâvud, *Tib*,7

⁴¹ Buhârî, *Tib*,7; Tirmizî, *Tib*,5

⁴² Buhârî, *Tib*, 10

⁴³ Buhârî, *Vudu*, 66, Zekat, 68; *Cihad*, 152; *Tib*, 6; Müslim, *Kasâme*,10-11

⁴⁴ Ebû Davud, *Tib*, 14; İbn Mâce, *Tib*,25

⁴⁵ Müslim, *Fedâil*, 141

⁴⁶ Aşkar., *a.g.e.*, I, 86; krş. Görmez , *a.g.e.*,s.286

⁴⁷ *Mâide* 5/32

⁴⁸ Aşık, Nevzat, "Sünnet'in Yerelliği ve Evrenselliği", *Hadîsin Dünü-Bugünü ve Geleceği Sempozyumu*, içinde, Samsun, 1993, s.31

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) sahâbileriyle beraber otururken, önlerinden bir cenâze geçti. Allah Rasûlü cenâzeye saygı için ayağa kalktı. Sahâbe: “-Yâ Rasûlallah ! O bir Yahûdî ölüsüdür” diyerek, kendisine cenâzenin müsülman cenâzesi olmadığını hatırlatınca, O şöyle buyurmuştur: “**O bir insan değil mi !?**”⁴⁹

Yine, bu konuda **Necran Hıristiyanları** ile yaptığı bir anlaşması ve nihayet Sina râhipleri ile bütün Hıristiyanlara verilmiş beratın maddelerini gözden geçirdiğimizde de Hz.Peygamber’in Sünneti’nin taşıdığı evrensel mesajları görmekteyiz. Mektupta şu ifâdelere yer verilmiştir: “...**Ne olursa olsun, az olsun çok olsun ellerinde ne bulunduruyorlarsa, kiliseleri ve manastırları kendilerine aittir. Allah’ın ve Rasûlünün zimmeti onlar üzerinedir. Onların ne hak ve hukuku, ne de alışageldikleri hiçbir şey, bir değişikliğe tâbi tutulmayacaktır... Onlar ne bir zulme uğrayacaklar ne de kendileri başkalarına zulmedeceklerdir.**”⁵⁰

Vedâ Hutbesi’ndeki şu ifâdelerde de evrensel nitelikler çok açık olarak görülmektedir:

-Ey insanlar! Kanlarınız mallarınız,haysiyet ve şerefleriniz, Rabbinizle buluşacağınız güne dek, bu ayda, bu yerde, tıpkı bu gününüz gibi birbirinize haramdır....

-Kimin yanında bir emânet varsa, bu emâneti sahibine geri versin. Câhiliye ribâsı kaldırılmış, Ancak ana paralarınız sizindir. Ne siz haksızlık edeceksiniz, ne de size haksızlık edilecektir. Allah bundan böyle ribâ olmayacağını buyurdu...

-Câhiliye kan davaları kaldırılmıştır...

-Ey insanlar kadınlarınızın sizde hakkı, sizin de kadınlarınız üzerinde hakkınız vardır...

-Ey insanlar! Müminler kardeştir. Kimseye, kardeşinin malı, gönül rızası olmadıkça helal olmaz.

-Benden sonra birbirini boğazlayan kâfirler olmayın!...⁵¹

Sünnet verilerinin *evrensel* ve *tarihsel* oluşu konusu, aynı isimle olmasa bile, içerik ve doğurduğu sonuç – Sünnet’in bağlayıcı olup olmaması ile ilgili olması- itibâriyle, İslâm bilginlerini daha ilk asırlardan itibâren hayli meşgul etmiştir. Hz.Peygamber’den sâdir olan fiileri, değişik açılardan ele alarak tasnife tabi tutmuşlar, böylece, Sünnet olarak bilinen uygulamaların hangi özelliklere sahip olanlarının ümmet için bağlayıcı bir nitelik arzettiği, her zaman ve şartlarda uygulama imkanına ulaşmış (yani evrensel) olduğu, hangilerinin ise, ya tamamen yerel (tarihsel) veya sadece Hz.Peygamber’in kendi yaşantısıyla ilgili olup ümmet için bağlayıcılığı olmayan bir niteliğe sahip olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

⁴⁹ Buhârî, *Cenâiz*, 23; Müslim, *Fedâilü’s-Sahâbe*, 2

⁵⁰ Aşık, *a.g.e.* s.32

⁵¹ Hamidullah, Muhammed, *el Vesâiku’s-Siyâsiyye*, (çev.Vecdî Akyüz), İstanbul, 1998, s.379-382

Geçmiş ulemânın Sünnet'in bağlayıcılığı konusunda yapmış oldukları Sünnet taksimleri incelendiğinde, bir anlamda, Sünnet'in ihtiva ettiği *evrensel* ve *tarihsel* niteliklere işâret ettikleri anlaşılmaktadır. Meselâ, İmam Mekhûl (ö.112/730), "**Sünnet-i Farîza ve Sünnet-i fazîle**⁵²; Hanefîler'in **Sünnetü'l-Hüdâ ve Sünnetü'z-Zevâid**⁵³; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî (ö.1176/1762)'nin "**Risâleti tebliğ kabilinden olan sünnet ve Risâleti tebliğ kabilinden olmayan sünnet**"⁵⁴ şeklinde yapılan ikili taksimlerinde ifâde edilen, **Sünnet-i Farîza , Sünnetü'l-Hüdâ ve "Risâleti tebliğ kabilinden olan sünnet** , bağlayıcılığı olan ve aynı zamanda evrensel nitelikler taşıyan sünnetleri kapsamaktadır. Aynı şekilde, İbn Kuteybe(ö.278/891)⁵⁵; İbn Hibban (ö.354/965)⁵⁶; Ebu'l-Huseyn el-Basrî (ö.436/1044)⁵⁷; Gazâlî (ö.505/1111)⁵⁸; İzzuddin Abdilaziz bin Abdisselam (ö.660/1262)⁵⁹, Ebû Şâme el-Makdisî (ö.665/1267)⁶⁰; Şihabuddin Karâfî (ö.668/1287)⁶¹; Tâhir bin Âşur (ö.1394/1973)⁶²; M.Süleyman Aşkar⁶³ ve Muhammed Ebu Zehra gibi ilim adamları tarafından da benzer şekilde, değişik sayılarda taksimler yapılmış; bir anlamda *evrensel* ve *tarihsel* nitelikli sünnetlere işâret edilmiştir.

3.Evrensel ya da tarihsel nitelikleri üzerinde beraber bulunduran sünnetler:

Bu nevi Sünnet'ler, bir taraftan *tarihsellik* hüviyyetine hâiz özellikler taşıırken, diğer taraftan da *evrensel* nitelikler taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu nevi Sünnet verilerinde, *tarihsel* niteliklerle *evrensel* niteliklerin içiçe olduğu görülmektedir. Bu anlamda, şekil, lafız ve bağlam itibâriyle *tarihsel* olsa da, içerik itibâriyle *evrensel* olan pek çok Sünnet'ten söz etmek mümkündür. Ancak buradaki önemli sorun, Sünnet'in *evrensel* ya da *tarihsel* oluşunu belirleyici niteliğin ne olduğu konusudur.

Bize göre bu belirleyici unsur, Sünnetteki *makâsîd*'dir. Yani onunla gerçekleştirilmek istenen amacın tesbitidir. Çünkü, bir Sünnet'in *tarihsel* olma niteliği, daha çok lafzî, zâhirî ve şeklî durumu ile ilgili olup, bize olgunun durumunu resmetmektedir; *evrensel* olma özelliği ise, o sünnetle kastedilen amacı yani *makâsîd*'ı yansıtmaktadır. Aslolan da *makâsîd* olmalıdır, yoksa *makâsîd*'in gerçek-

⁵²Darimi, *Sünen* (Mukaddime,47(1,45)

⁵³Dâmâd, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, İstanbul, 1273, 1,8 ; İbn Âbidin, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtar*, İstanbul,1984, I,130

⁵⁴Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullahi'l-Bâliğa*, (çev.:M.Erdoğan), 1,472-473

⁵⁵İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, Mısır,1326, s. 246-250

⁵⁶Emir Alâuddin Ali bin Balbân bin Abdillâh el-Fârisî, *el-İhsan bi tertibi Sahihî İbn Hibban* Mısır, (140771987), I,145-15

⁵⁷Ebu'l-Huseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fi Usûli'l-Fikh*,Dimaşk,1964, I,363-392

⁵⁸Gazâlî, *el-Mustasfâ*, Beyrut,1983, II,212-227

⁵⁹İzzuddin Abdilaziz bin Abdisselam, *Kavâidu'l-Ahkâm*, Beyrut, tsz. II, 121

⁶⁰Şihabuddin Ebî Muhammed el-Makdisî, *el-Muhakkak min İlimi'l-Usûl fîmâ Yeteallaku bi Ef'âli'r-Rasûl*, (thk. Ahmed el-Kuweytî), Dâru'l-Kutubî'l-Eseriyye, Zerkâ, 1989.

⁶¹Şihabuddin Ahmed bin İdris el-Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut, tsz., I, 205-209.

⁶²Tahir bin Âşur, *İslam Hukuk Felsefesi*, (Çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İstanbul, 1988, s.48-58

⁶³Aşkar, a.g.e.,I,52 vd.

leştirilmesine yardımcı olan *vesâil* değil. *Vesâil*, makâsîd için vardır. *Makâsîd* değişmez, sâbit bir görünüm arzederken, *vesâil* esnek bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu esas anlaşıldığında, hiç bir zaman, şekle takılıp kalarak *makâsîd*, *vesâile* fedâ edilmeyecektir. Mevcut vesîlelerin artık gözetilen maksatları gerçekleştirmemesi durumunda, vesîle çalışmıyor diye maksadı da kaldıracak yerde, onu gerçekleştirecek başka vesîleler ihdas etme yoluna gidilecektir.⁶⁴

Makâsîd ve *vesâil*'in tesbitinde ise, anlama faaliyetinin tüm unsurlarının dikkatten uzak tutulmaması gerekmektedir. Yani, Hz.Peygamber'den gelen her bir Sünnet verisi, kendi bağlam bütünlüğü, -dilsel, işlevsel, tarihsel ve toplumsal bağlamları içinde ele alınarak *makâsîd* ve *vesâil* açısından değerlendirildiği zaman, onun tarihsel ve evrensel yönlerinin bulunduğu görülecektir. Meseleye bu açıdan yaklaşmak, bir taraftan bu alandaki çalışmalara yeni boyutlar katarken, bir taraftan da Hz.Peygamber'in sünnetlerinin yaşanır hale gelmesine büyük katkılar sağlayacaktır. Bunu örneklendirecek olursak:

Herkes tarafından bilinen ***misvak kullanmayı*** teşvik eden hadisleri ele alalım.Bunlardan en meşhur olan lafız şöyle:

1). ***“Ümmetim üzerine zorluk olmasaydı, onlara, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.”***⁶⁵

Bu hadislerde Hz. Peygamber'in ağız ve diş sağlığı konusundaki bir tavsiyesi anlatılmaktadır. Konuyla ilgili rivâyetlere⁶⁶ bakıldığı zaman, misvak'ın kullanım biçimi, şekli, ne zaman ve hangi vakitlerde kullanılacağına dair pek çok bilgi bulunduğu görülecektir. Bütün bu bilgilerde, ağız ve diş temizliğine dikkat çekilmekte, ağız ve diş sağlığının önemi vurgulanmaktadır. Yüze yakın hadiste bu kadar üzerinde durulan *“misvak”*ın ne olduğunu inceleyelim.

“Misvak, oğmak, sürtmek, parlatmak anlamında olan *“sivak”* kökünden türetilmiştir. *“Erak”* ağacından veya benzeri ağaçlardan ağız ve dişleri temizlemek için vasita olarak kullanılan bir dal parçasıdır; fırça gibi, diş temizlemekte kullanılır. En makbul misvak, *“erak”* ağacından yapılır. Çalı tarzında, ağacımsı, küçük bir bitkidir. Dalları ve yaprakları çoktur. Dalları dikenlidir. Yumuşak bir ağaçtır. Ekşimsi, hoş kokulu ve lezzetli bir bitkidir. Kökünden ve dallarından misvak yapılır. Diş fırçası gibi

⁶⁴ Erdoğan, a.g.e., s.103

⁶⁵ Buhari, *Cuma*,8, *Savm*,27; Müslim,*Taharet*,42; Ebu Davud,*Taharet*,25; Tirmizi,*Taharet*,18; Nesâî,*Taharet*,6, *Mevâkıd*,20; İbn Mâce, *Taharet*,7; Dârimî, *Salat*,168; *Muvatta*,*Taharet*,114,115; *Müsned*,I, 80,120, II,245,250,259,399...

⁶⁶ Misvak hakkında yüzü aşkın hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir : Buhârî, *Cuma*, 8, 9; *Vudû*, 40, 73, 74; *Savm*, 25, 27; *Meğazî*, 83; *Fedâil*, 20; *İstîfzan*, 38; *Teheccüd*, 9 ; Müslim, *Taharet*, 43, 44, 45, 46, 48, 56; *Rüya*, 19; *Zühd*, 70; *İmâret*, 15; *Cuma*, 7; Ebû Dâvud, *Taharet*, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 72, 127; *Tatavvu*, 26; *Savm*, 26; *Eyman*, 2;Tirmizi, *Savm*, 29; *Edeb*, 14; *Nikah*,1; *Taharet*, 18; Nesâî, *Kiyâmu'l-hey*, 2, 10, 11, 25, 39, 43; *Sehv*, 67; *Tatbîk*, 73; *Taharet*, 1, 2, 3, 4, 6, 7; *Cuma*, 6; İbn Mâce, *İkâme*, 83, 123; *Taharet*, 7, 8, 30; *Siyam*, 17; *Ahkam*, 8, 9; *Eşribe*,16; *Muvatta*, *Tahat*,13; *Müsned*, I 3, 10, 80, 120, 218, 237, 267, 275, 373, 420; II/ 108, 117,2445, 250, 259, 329; III/ 30, 69, 81, 143, 249, 375, 442, 445, 446, 490; IV/ 34, 116, 253, 255, 264,409, 417; V/ 193,225, 263, 294, 363, 382, 390, 397, 417, 421;I/24, 42, 48, 54, 97, 110, 121, 123, 124, 138, 146, 157, 160, 182, 200, 236, 238, 254, 272.

kullanılır. Başka maksatla kullanılmaz. Kabuğu biraz soyulup ıslatılınca, fırça gibi liflere ayrılır. Sıcak memleketlerde yetişen bu ağaç, Güney Afrika, Güney Arabistan, Hindistan, Vietnam, Endonezya, Madagaskar, Java, Sumatra adalarında yetişir.”⁶⁷

Şimdi bu misvak kullanma Sünnet’ini *evrensellik* ve *tarihsellik* açısından incelediğimiz zaman, onu kullanmaktaki amacın, “ağız ve diş temizliğini sağlamak” olduğunu anlıyoruz. Öyleyse, ağız ve diş sağlığı bu sünnetin uygulanmasındaki “*makâsıd*” dır. Bunu Sünnet’in *evrenselliği* ve *tarihselliği* açısından ifâde edecek olursak, bu sünnet, tesbit ettiğimiz “*makâsıd*” yani ağız ve diş temizliği/sağlığını ihivâ etmesi yönüyle *evrensel*; Hz. Peygamber’in uygulama biçimini yani şekli (erak ağacı kullanılması vs./vesâil) îtibâriyle *tarihseldir*, diyebiliriz.

Başka bir örnek:

2) “-**Köpek bir kabı yaladığı zaman onu yedi defa yıkayınız, sekizincisinde toprakla ovunuz.**”⁶⁸

Bu hadis, bize bir olgudan sözetmektedir. O da köpeğin yalamış olduğu bir kabın temizlenmesi olgusu. Hadiste ifâde edilen amaç(=*makâsıd*), temizliktir. Bu maksadın gerçekleşme biçimi ise yani araç(=*vesâil*), yedi defa yıkayıp sekizincide toprakla ovmaktır. Bu şekil bir temizleme şekli, Hz. Peygamber döneminde, o bölgede bilinen bir temizleme şeklidir. Şartların değişmesi, yeni temizlik maddelerinin bulunması halinde bu vesile değişebilir, nitekim değişmiştir de. Burada da görüldüğü gibi, bu hadisten anlaşılan maksad, temizliktir, bu mesajı vermesi îtibâriyle de *evrensel*dir; ama, hadiste ifâde edilen temizleme şekli ise, mahallîdir, yereldir, *tarihseldir*.

Yine benzer bir örnek:

3) Müslim bin Ka’b İbn Mâlik’in şöyle dediğini rivâyet eder :

“**Rasûlullah (s.a.v)î üç pıqarmağıyla yemek yerken gördüm. Bitirdiğinde ise onları yalardı.**”⁶⁹

4) Câbir (r.a.) Rasûlullah (s.a.v)’in parmakları ve tabağı yalamayı emredip şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “**Siz, bereketin yemeğinizin neresinde olduğunu bilemezsiniz**”⁷⁰

5) Enes (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v) yemek yediğinde üç parmağını yalardı ve şöyle derdi: “**Sizden birinin, bir lokması düştüğünde onu alsın, temizleyip yesin, şeytana bırakmasın.**”⁷¹

Bu konuda benzer daha bir çok hadis bulunmaktadır. Şimdi bu hadisleri okuyan

⁶⁷Çulhaoğlu, Fikret, “İslâmiyette Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Bir tebliğ”, *Diyanet Dergisi Hicret Öel Sayısı*, Ankara, 1981, s.323.

⁶⁸ Müslim, *Taharet*,93; Ebû Dâvud, *Taharet*, 37; Nesâî, *Taharet*, 52; İbn Mâce, *Taharet*, 31; Dârimî, *Vudû*, 59,65

⁶⁹ Müslim, *Eşribe*, 131-

⁷⁰ Müslim, *Eşribe*, 132

⁷¹ Müslim, *Eşribe*, 136

bir kimse, lafızlarından hareket edecek olur ise, onlardan üç parmakla yenilmesinin, yenildikten sonra yalanmasını, tabağın yalanıp sıyırılıp temiz- lenmesinin Sünnet olduğunu anlar. Belki de kaşıkla yemek yiyen birisine nefret ve inkar gözüyle bakar. Çünkü ona göre o, Sünnet'e muhalefet etmektedir ve kâfirlere benzemektedir. Zâhiren bunda haklıdır da. Ancak bu rivâyetler, Hz.Peygamber (s.a.v)'in içinde yaşadığı dönemdeki bir geleneği yansıtmaktadır. Bu yönüyle *tarihsel'* dir. Yalnız dikkatle incelendiğinde günümüze bakan bir yönünün de bulunduğu görülmektedir. O da: Nebî (s.a.v)'in mütevâzî oluşu, Yüce Allah'ın yemekteki nimetini takdiri, ondan hiçbir şeyin faydasız yere kaybolmaması için gösterdiği titizliğidir. O, terkedilen lokmanın şeytana terkedildiğini ifâde ediyor. Şüphesiz bu aynı zamanda psikolojik, ahlâkî ve iktisâdî bir terbiyedir. Eğer müslümanlar bununla amel etseler, her gün, hatta her öğün çöp sepetlerine atılan yemek artıklarını görmeyecektik. Eğer bu, bütün müslüman ümmet bazında hesaplansa, onun iktisâdî değeri her gün milyonları bulur. İşte hadisin arkasında gizlenen ruh budur. Bu ruhu ifâ etmesi îtibâriyle mezkur hadisler *evrensel'*dir.⁷²

Bir diğer örnek:

6) At edinmek, beslemek ve atıcılık öğrenmek ve çocuklara öğretmekle ilgili hadisler çöktür⁷³.

Bu nevi hadislerden Sünnet adına bizim günümüze taşımamız gereken, bu hadislerde ifâde edilen zâhirî anlam değil, onunla kastedilen amaç(=*makâsıd*) tır. Bir başka ifâdeyle, güçlü olmanın çağdaş araçlarıdır; bunlar "atıcılık", "sürücülük", "operatörlük"... gibi bireysel becerilerle, çağın gerektirdiği silah ve teçhizata sahip olmaktır⁷⁴

Sonuç:

Yukarıda sunmuş olduğumuz bilgiler ışığında Hz. Peygamber'in Sünnetinin evrenselliği ve tarihselliği konusunu hülâsa edecek olursak, genel bir ifâde kullanılarak "**Sünnet'in tamamı evrensel**dir"ya da "**Sünnet'in tamamı tarihsel**dir" gibi bir çıkarımda bulunmamız imkansızdır. Sünnet verilerinin tamamen tarihsel içerikli olanlarının bulunabileceği gibi, olgu olarak tarihsel içerikli olmakla birlikte, evrensel mesaj içerikli olanlarının da bulunabileceğini, bu bakış açısının gözardı edilmemesi gerektiğine inanıyoruz.

Burada aslolan, Sünnet verilerinin tarihsel ya da evrensel yönünün anlaşılmasında, Sünnet'in ihtivâ ettiği *makâsıd* ve *vesâil*'in tesbitidir. Bu neye göre ve nasıl tesbit edilecektir? İşte burada **anlama sorunu** devreye girmektedir. Bu sebepten Sünnet'i doğru anlayabilmek için, anlama faaliyetinin tüm unsurlarının dikkatten uzak tutulmaması gerekmektedir.Yani, bir metnin **iç bağlamı** ve **dış**

⁷² Kardavî, *a.g.e.*, s. 218-219

⁷³ Ebû Davud, *Cihad*,44;İbn Mâce, *Cihad*,19

⁷⁴ Erdoğan, Mehmet, *Akil Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul,1995,s.271

bağlamı diye ifâde edilen, “bir hadisin diğer hadislerle, Hz.Peygamber’in genel tavrıyla ve ona yön veren ilke ve esaslarla olan bağlantısı ile(=iç bağlam); hadisin dış dünya ile, tarih, toplum, zaman, mekan ve olgularla olan bağlantısı(=dış bağlam)”⁷⁵ beraberce mütâlaa edilmelidir.

Dış bağlam içinde mülâhaza edilen, “tarihî arka plan”ın, Sünnet’in daha sağlıklı anlaşılması ve bundan evrensel mesajlar çıkarılması konusunda kullanılabilir bir yöntem olduğuna inanıyoruz. Bizim Sünnet’in uygulandığı dönemin tarihsel bağlamını öğrenmemiz, ondaki evrensel ilkelerin bulunup bulunmadığını daha doğru anlamamıza imkan verecektir. Böyle bir çalışma ile ulaşılabilecek evrensel sonuçların, yaşanan yeni durumlara uygulanması, hem İslâm Medeniyeti’ni işlevsel hale getirecek, hem de Sünnet’in aktüel değerini korumasını sağlayacaktır.

(Vallâhu a'lem bi's-sevâb)

⁷⁵ Görmez, a.g.e., s.297

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED bin Hanbel., **Müsned**, İstanbul, 1982.
- AŞIK, Nevzat, "Sünnet'in Yerelliği ve Evrenselliği", **Hadisin Dünü-Bugünü ve Geleceği Sempozyumu**, içinde, Samsun, 1993.
- AŞKAR, M. Süleyman, **Ef'âlü'r-Rasûl ve Delâletühâ ale'l-Ahkâm**, Beyrut, 1988.
- el-BASRÎ, Ebu'l-Huseyn, **el-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh**, Dimaşk, 1964.
- BİLGE, Necip, **Hukukun Başlangıcı**, Ankara, 1975.
- BUHARÎ, Muhammed bin İsmâil., **el-Câmiu's-Sahih.**, İstanbul, 1981.
- CEVİZCİ, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, 1999.
- ÇULHAOĞLU, Fikret, "İslâmiyet'te Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Bir Tebliğ", **Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı**, Ankara, 1981.
- DÂMÂD, **Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur**, İstanbul, 1273.
- DARİMÎ, Ebû Muhammed, Abdullah bin Abdirrahman., **Sünen**, Beyrut, tsz.
- EBU DAVUD, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî., **Sünen**, Mısır, tsz.
- ed-DİHLEVÎ, Şah Veliyyullah, **-Hüccetullahi'l-Bâliğa**, (çev.:M.Erdoğan). İstanbul, 1994.
- ERDOĞAN, Mehmet., **İslam Hukukunda Ahkâm'ın Değişmesi**, İstanbul, 1994.
- el-FARİSÎ, Emir Alâuddin Ali bin Balbân bin Abdillâh, **el-İhsan bi tertibi Sahihi İbn Hibban** Mısır, (1407/1987)
- GAZALÎ, Ebû Hâmîd Muhammed bin Muhammed., **el-Mustasfâ**, Beyrut, 1983.
- GÖRMEZ, Mehmet, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**, Ankara, 1995.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **el Vesâiku's-Siyâsiyye**, (çev.Vecdi Akyüz), İstanbul, 1998.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **-Felsefe Sözlüğü.**, Ankara, 1975.
- İBN ÂBİDİN, **Hâşiyetü Reddi'l-Muhtar**, İstanbul, 1984,
- İBN KUTEYBE, **Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis**, Mısır, 1326.
- İBN MACE, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid el-Kazvînî., **Sünen**, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Mısır, 1954.
- İZZUDDİN Abdilaziz bin Abdisselam, **Kavâidu'l-Ahkâm**, Beyrut, tsz.
- el-KARAFÎ, Şihabuddin Ahmed bin İdris, **-el-Furûk**, Beyrut, tsz.
- KARAMAN, Hayreddin, "Zaman ve Mekan Değişmesi Halinde Sünnetin Geçerliliği", **Sünnetin Dindeki Yeri** içinde, İstanbul, 1997.
- KARDAVÎ, Yusuf., **Sünneti Anlamada Yöntem**, (Çev. Bünyamin Erul), Kayseri, 1998.

- KAYA, Mahmut., “Değişen Toplum ve Değişmeyen Değerler” isimli tebliğ, “**Sosyal Değişme ve Dini Hayat**” içinde, İstanbul, 1995.
- el-MAKDÛSÎ, Şihabuddin Ebî Muhammed, **el-Muhakkak min İlmi'l-Usûl fîmâ Yeteallaku bi Ef'âli'r-Rasûl**, (thk. Ahmed el-Kuveytî), Zerkâ, 1989.
- MALİK bin Enes., **Muvatta**, (thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî), Beyrut, 1985.
- **Meydan Larousse**, İstanbul, 1985.
- MÜSLİM, Ebû Hüseyin bin Haccac el-Kuşeyrî., **Sahihu Müslim** (thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî), Beyrut, 1955
- NESAI, Ebû Abdîrrahman Ahmed bin Şuayb., **Sünen**, İstanbul, 1981.
- POLAT, Selahattin., “Hz.Peygamber’in Sünneti ve Değişim” **Kutlu Doğum Tebliğleri Değişim Sürecinde İslam**, içinde, Ankara, 1997.
- ROSENTHAL M-YUDİN P., **Felsefe Sözlüğü**, (çev. Aziz Çalışlar), İstanbul, 1997.
- SAKALLI, Talat., **Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi, SDÜ, İlâhiyat Fak. Dergisi**, yıl: 1995, sayı, 2, s.69-70
- TAHİR bin Âşur, **İslam Hukuk Felsefesi**, (çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İstanbul, 1988,
- TİRMİZİ, Ebû İsa Muhammed bin İsa., **Sünen**, İstanbul, 1981.
- **Türkçe Sözlük**, T.D.K, Ankara, 1988.